

TEREZA VALKOUNOVÁ A PETR DANIŠ

Nejlepší hry z lesních školek

Nejlepší hry z lesních školek

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Tereza Valkounová, Petr Daniš
Nejlepší hry z lesních školek – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

OBSAH

PŘEDMLUVA DAVIDA SOBELA 5

Úvod 7

- Proč jsme napsali tuto knihu 7
- Změny v životním stylu dětí 8
- Co dětem dává hra v přírodě 9
- Lesní mateřské školy jako odpověď 11
 - Co najdete v této knize 12
 - Jak se na hry připravit 14
 - Hurá do toho 16

DOBRODRUŽSTVÍ 20

- Zvědavá hůl 22
- Ekopodpalovače 25
- PŘÍBĚH LESNÍHO KLUBU LESOKRUH 28**
 - Lesní trojboj 30
 - Pavoučí kořist 33
 - Robinsonovo dobrodružství 37

FANTAZIE A PŘEDSTAVIVOST 42

- Pocity 44
- Brána do lesa 47
- PŘÍBĚH LESNÍHO KLUBU ZVONEK 50**
 - Zamykám les 52
 - Kapičky vody 55
 - Lesní orchestr 58
 - Živly 61
- Malování blátem se štětcem z jehličí 63

ZVÍŘECÍ SPOJENCI 68

- Mravenčí hra 72
- Pět myšů 74

PŘÍBĚH LESNÍ ŠKOLKY NA DVOREČKU 78

- Pozor žáby 80
- Z třísky hlemýžď 83
- Žabí schovávaná 86
- Kde spí stonožka? 89

MAPY A CESTÍČKY 94

- AEIOU 96
- Krtek a chodby 99

PŘÍBĚH RODINNÉHO KLUBU KLÍČEK 102

- Vysílačky 104

ZVLÁŠTNÍ MÍSTA 110

- Hnízdo 114
- Kdo to tu leží? 117
- Stromoví badatelé 120
- Stromy a vzpurný malíř 122
- Lesní pohovka 125

PŘÍBĚH LESNÍHO KLUBU NA PASECE 128

- Domečky 100× jinak 130

MALÉ SVĚTY 134

- Koloběhy 136
- Ledový průhled 139

PŘÍBĚH LESNÍHO KLUBU TŘI ÚDOLÍ 142

- Víly a skřítkové z lesa 144
- Zima v mraveništi 147

LOVCI A SBĚRAČI 152

- Houby a jejich výtrusy 156
- Kořeny a semínka 159
- Krabička na drobnosti 162
- Lov barev 165
- Mandala „Přilož, co najdeš“ 168
- Na rybáře 171
- Barevná paleta 174
- Stopy zvířat 177

- O autorech 182
- Poděkování 183

Předmluva Davida Sobela

Je ohromné sledovat, jak se podhoubí hnutí lesních školek rozrůstá po celém světě. Od svých prvních začátků ve skandinávských zemích vyrostly lesní mateřské školy jako houby po dešti ve Velké Británii a v severní Evropě. Dnes je přes 1 500 lesních školek v Německu a 10 % předškolního vzdělávání v Dánsku se zakládá na kontaktu s přírodou. Tito vzdělavatelé jsou přesvědčeni, že právě skutečná zkušenost malých dětí s přírodou je základem jejich sebedůvěry, odolnosti a vytrvalosti. Hnutí roste v Severní Americe, Austrálii a na Novém Zélandu, asociace lesních školek vznikla v Jižní Koreji. Lesní mateřské školy nyní pevně zakořenily také v České republice.

České, kanadské i korejské rodiče, všechny trápí stejná věc – uzavření dětských životů do místností a před obrazovky. Z dětí po celém světě se stávají peciválové a to je nezdravé a děsivé zároveň. Oproti tomu z celosvětového výzkumu v posledních několika desetiletích víme, že čas v přírodě dělá děti šťastnějšími, zdravějšími a chytřejšími.

Tato knížka je terénním průvodcem pro rodiče a učitele, který vám ukáže, jak děti zvednout, dostat ven a rozhybat k aktivitě. Zakládá se na odvěkých hrách, které odpradáвна fascinovaly děti po celém světě – na stavění skrýší, cestách za dobrodružstvím, popouštění uzdám fantazie – a nabízí praktické, vyzkoušené a jednoduše použitelné tipy a návody, jak si hrát a prozkoumávat přírodní prostředí s dětmi. Udělejte si s dětmi poutní hůl, postavte s nimi domky pro víly, skákejte hop a skok přes potok – a další nápady brzy začnou přinášet děti samy. Tato kniha, plná krásných her a nápadů z českých lesních školek, bude vstupenkou k vašemu zotavení a posílení při hře venku s dětmi.

David Sobel*
Antioch University New England, prosinec 2018

* David Sobel je známý zejména díky celosvětově rozšířenému „konceptu místně zakotveného učení“. Při přípravě této knihy jsme čerpali z jeho publikace *Childhood and Nature: Design Principles for Educators* (Dětství a příroda: principy navrhování pro učitele – Pozn. red.).

ÚVOD

Proč jsme napsali tuto knihu

Děti si hrají. Hra je jedna z jejich základních potřeb. A jakmile k tomu mají příležitost, rády si hrají venku. Hra venku je nejstarší podobou hry, zakořeněná hluboko v nás lidech jako součást dědictví naší evoluce. Při hře venku děti objevují sebe sama, rozvíjejí vztahy s druhými a učí se, jak funguje svět kolem nich.

Tato kniha přináší inspiraci rodičům, učitelům z mateřských škol a dalším průvodcům dětí, jak si s dětmi hrát venku.

Je ale vůbec potřeba inspirovat ke hře venku? Vždyť děti většinou mnoho inspirace nepotřebují. Jakmile jim poskytneme vhodné prostředí, svobodný čas a prostor a vložíme v ně důvěru, dětská hra vypukne samovolně, svobodně.

Jsme přesvědčeni, že inspiraci dnes potřebujeme spíš my dospělí. Nechali jsme se příliš spoutat moderním životním stylem, sezením pěkně doma v teple a přemrštěným strachem o děti. Občas úplně zapomínáme, jak moc hra venku odpovídá základním potřebám dětí a co všechno při ní děti dokážou, pokud k tomu dostanou příležitost. Potřebujeme inspiraci, abychom se rozpomenuli, potřebujeme vidět zkušenost druhých, abychom se ujistili, že naše tušení o prospěšnosti hry venku pro děti má opodstatnění.

Hry, které v této knize představujeme, přinášejí mnoho podnětů pro všestranný rozvoj dětí. To by jistě šlo prohlásit i o jiných typech aktivit pro děti. Zde popsané hry mají ale jeden společný rys navíc: všechny se odehrávají venku a pomáhají růst radosti dětí i dospělých z pobytu v přírodě. Proč takové zaměření?

Změny v životním stylu dětí

V posledních několika desetiletích se velmi výrazně změnil životní styl dětí. Dětství dnes většinou vypadá o dost jinak, než jak jsme ho prožívali ještě i my, když jsme byli dětmi. Pro někoho jsou tyto skutečnosti dobře známou banalitou. Mnoho lidí, pohroužených do svých každodenních životů, si ale tyto změny neuvědomuje nebo jen málo. Pojďme si v krátkosti některé rysy těchto proměn životního stylu připomenout.

Naše děti jsou velmi pravděpodobně méně venku, než tomu bylo dříve. Když srovnáme čas dnešních dětí venku s délkou venkovního pobytu ze vzpomínek jejich rodičů, rozdíl je patrný. Z nedávného reprezentativního výzkumu provedeného v České republice vyplynulo, že české děti tráví venku v průměru asi dvě hodiny denně. Venku v přírodním prostředí je to ale už jen necelou hodinu. Každé desáté dítě přitom není venku skoro vůbec.

Dětem ubylo svobody pohybu. Zatímco velké množství rodičů a prarodičů si pamatuje své dětství jako dobu, kdy veškerý čas po škole trávili běháním a hrou se svými kamarády v poměrně velkém okruhu od svého domova, dnešní děti většinou samy nemohou dále než k plotu zahrady nebo v horším případě ke dveřím bytu, kde žijí. Ze života dětí tak postupně mizí i volná, svobodná hra, která se často odehrávala právě venku na hravých výpadech po širokém okolí.

Čas dnešních dětí je mnohem více naplánován a strukturován. Hodně rodičů si přeje děti rozvíjet a vzdělávat a převládá je od kroužku ke kroužku. Svobodnou hru dětí venku nahradily organizované sporty a další aktivity, ve kterých pravidla určují dospělí, nikoli děti samy.

V posledních letech naopak výrazně narostl čas, který děti tráví s elektronickými médii. Dříve oblíbenou televizi postupně nahradily počítače, tablety a chytré telefony. Podle výzkumu tráví české děti v průměru přes dvakrát více času s médii než času venku. Průzkumy také naznačují, že v některých zemích v zahraničí je to ještě horší. Objevuje se hrozba v podobě závislosti na médiích.

Na všech těchto změnách je zajímavá jedna okolnost. Různých dětí se týkají ve velmi různé míře. Některé děti jsou venku stále pravidelně, dlouhou dobu a elektronická média jim slouží jen jako další nástroj pro zábavu, komunikaci a poznání světa. Jiné děti však nejsou venku skoro vůbec a s médii tráví více času než jakoukoli jinou činností. Zdá se, že tyto rozdíly mezi dětmi se prohlubují.

Za všechny tyto změny pochopitelně nemohou ani tak děti, jako spíše my dospělí. Změna životního stylu dětí není jejich svobodnou volbou, ale odrazem změny životního stylu rodičů a celé společnosti. Kromě rostoucího materiálního bohatství a technologického pokroku se mění rodičovství a dětství jako takové. Například výrazně přibýlo strachu o děti, obavy, že bez našeho neustálého dozoru je pro ně svět příliš nebezpečný.

Tyto změny v životním stylu dětí přinášejí některé nezamýšlené důsledky. Děti dnes čelí problémům, které jsme u nich dříve neznali. Jsme svědky epidemie dětské obezity, pravděpodobně narůstají problémy dětí a mladých lidí s duševním zdravím a rostou také poruchy pozornosti a učení. Jak je to možné?

Co dětem dává hra v přírodě

Hra venku děti rozvíjí a přínosy kontaktu s přírodou a přínosy svobodné hry se prolínají a navzájem posilují. To, co dříve bylo samozřejmou součástí dětství a nijak jsme se nad tím nepozastavovali, je dnes předmětem vědeckého výzkumu, jenž nám potvrzuje to, co jsme dříve dobře tušili. Zároveň vědci odhalují i některé méně očekávané souvislosti. Co vědecké zkoumání ukazuje?

Kontakt s přírodou posiluje fyzické zdraví a podporuje naši imunitu. Děti, které žijí a pohybují se v prostředí s větším množstvím zeleně, jsou méně často a kratší dobu nemocné. Děti hrající si pravidelně venku mají mnohem více pohybu a fyzické aktivity, které působí jako prevence proti nadváze a obezitě.

Hra venku v přírodě také podporuje duševní zdraví, zvyšuje spokojenost a dobrou náladu. Kontakt s přírodou snižuje stres, úzkosti a deprese a posiluje odolnost dětí vůči stresujícím zážitkům, které je v životě mohou potkat.

Naše přítomnost v zeleni, především v prostředí stromů, nebo dokonce i pouhý výhled na ně zlepšuje naši pozornost a soustředění. Lepší pozornost a soustředění u dětí pak souvisejí s lepšími výsledky ve škole. Nejenom to. Souvisejí také s vyšší sebedisciplínou, schopností sledovat své dlouhodobé životní cíle, oddalovat krátkodobá uspokojení a impulzivní chování a vyhnout se prokrastinaci.

Hra dětí rozvíjí v mnoha osobních i sociálních dovednostech, jako jsou rostoucí sebedůvědomí a samostatnost nebo komunikace a spolupráce s druhými. Při volné hře děti překonávají překážky a učí se stále něčemu novému. Důležité je i to, že čelí přiměřeným výzvám a že se učí přesně tomu, co potřebují. Samy si totiž nacházejí a testují vlastní hranice výzev. K tomu je pestrá příroda ideálním prostředím – každý najde právě tak obtížnou překážku, jaká ho posune o kousek dál. Jestli někdo opravdu umí nabídnout „vzdělávací nabídku odpovídající věku a dovednostem“, je to příroda.

Pozoruhodným rysem volné hry dětí venku v přírodě je to, že je při ní méně sporů a hádek mezi dětmi než při hře kdekoli uvnitř. Možná je to prostředím přírody a jeho vlivem na dětskou spokojenost. Možná je to větším prostorem a svobodou pohybu. Možná je to samotnou povahou materiálu ke hrám. Děti se tu nemusejí přít o omezený počet hraček určených k jednomu správnému použití, ale nabízí se jim tady nepřeborné množství materiálu a podnětů (tráva, stromy, klacíky, listy, kamínky, hlína, voda, písek atd.), které vybízejí ke stále novým kreativním hrám.

Hra dětí od nejranějšího věku má také velký význam pro rozvoj mozku. Neurověda v posledních čtyřiceti letech přišla s objevem, že mozek není daná a neměnná struktura, ale rozvíjí se v průběhu našeho života. Zatímco s naprostou většinou nervových buněk se již rodíme, většina spojů mezi nimi (synapsí) vzniká teprve po narození, různým typem zkušeností. Vědci dnes proto mluví o tom, že hra a zkušenosti dětí při hře umožňují mozku poskládat sám sebe. Děje se tak mimo jiné prostřednictvím toho, že se mozek každý den setkává s něčím novým – a příroda, na rozdíl od interiérů, je skutečně každý den jiná.

Lesní mateřské školy jako odpověď

Vzpomínky na vlastní dětství prožité v přírodě, přeplněné třídy mateřských škol, ubývající příležitosti pro volný pohyb a hru, zdravý životní styl spojený s návratem k přírodě, odstup od tlaku na výkon – to vše mohou být důvody pro rychlý nárůst obliby a počtu lesních mateřských škol v České republice.

Zdrojem inspirace je Skandinávie, kde je celoroční vzdělávání venku samozřejmé tak, že není třeba je nějak speciálně označovat. Ze severu také přichází základní krédo těchto školek: „Není špatné počasí, pouze špatné oblečení.“ Děti milují hru s vodou, blátem, sněhem a ledem. Bez nepromokavého oblečení a pořádně teplých vrstev by to ale nešlo. Teplo a sucho je zajištěno, jen je toho docíleno oblečením, ne čtyřmi stěnami.

Dalším mottem lesních školek je, že „příroda je moudrá učitelka“. Pedagogové lesních mateřských škol proto často sami sebe označují za „průvodce“. Jejich hlavní rolí je držet bezpečné hranice, aktivně pozorovat děti při hře a vyhodnocovat vzniklé situace. Průvodci mohou být vzorem činností, které děti začnou pozorovat a poté napodobovat. Pokud průvodci přicházejí s nabídkou hry, tak je to proto, že chtějí dětem obohatit repertoár her nebo pomoci rozvinout nějakou konkrétní dovednost. Jinak si děti rychle samy nacházejí hru v přírodě – s přírodou.

Zveme vás být trpělivými a pozornými průvodci dětí přírodou, ať už jste rodiče, nebo pedagogové.

Vzdělávací program lesní mateřské školy se ve svých cílech neliší od toho, čeho má dosáhnout jakákoli jiná mateřská škola. Rozdíl je v tom, jakým způsobem se děti rozvíjejí. Velký prostor má tzv. volná hra, kdy děti maximálně zapojují vlastní tvořivost s přírodními materiály, které mají všude kolem sebe. Výhodou volné hry je, že každé dítě si nachází právě ty výzvy, které zrovna potřebuje. Některé dítě vyhledává náročnou fyzickou aktivitu, jiné rozvine rolou hru (hra na zvířata, obchod, stavbu apod.), jiné si spíše v klidu pobrukuje a hraje s přírodninami. Ačkoli to tak možná na první pohled nevypadá, v každé této činnosti probíhá intenzivní učení šité na míru danému dítěti. V lesních mateřských školách je potom úkolem průvodců vyhodnocovat, co se děti během volné hry

učí. Pokud jdete s dětmi ven v roli rodičů, můžete se zkrátka jen radovat, když dítě dokáže venku tvořit „z ničeho něco“ – z volného materiálu předmět hry, nebo když překoná překážku a chce to znovu a znovu opakovat, aby si svůj nový životní úspěch potvrdilo.

Když přicházíte do lesní mateřské školy, obvykle vstupujete na pozemek v blízkosti lesa, kde stojí nějaké zázemí – maringotka, jurta, altán. Jsou to místa, kde mají děti uloženo náhradní oblečení. Děti se sem vracejí z lesa na oběd a odpočinek. V zimě se v zázemí topí, aby bylo možné sundat si vrchní vrstvu oblečení a kulturně stolovat. Všechno se jinak odehrává venku za každého počasí.

Důležitou součástí výbavy je batoh, ve kterém průvodce nese lékárníčku, nabitý mobilní telefon, náhradní sadu oblečení, biologicky rozložitelný toaletní papír, pomůcky na mytí rukou (termoska s teplou vodou, skládací lavor a biologicky rozložitelné mýdlo nebo vlhké ubrousky na utření), někdy i plachtu na sezení a různé nástroje (lopatky, nože, provázky), pitnou vodu a svačinu (děti si ale obvykle nosí své pití a svačinu ve vlastním batůžku).

Pokud jste výlety do přírody zažívali jako dítě nebo vedoucí výpravy, vaše zkušenosti vám velmi pomohou k tomu, abyste se dobře vybavili a díky tomu se v přírodě cítili dobře. Cítit se v přírodě dobře je totiž zásadní podmínkou pro to, aby se mohla rozvinout hra. A je v pořádku se to postupně učit, nacházet, co k tomu potřebujete.

Co najdete v této knize

Tato kniha přináší výběr her, které se osvědčily v lesních mateřských školách. Některé jsou docela dobře známé a rozšířené, jiné originální a neobvyklé. Všechny jsou ale vyzkoušené s dětmi venku v praxi.

Pod slovem *hry* si nepředstavujte ani tak hry nás dospělých spoutané složitými pravidly (různé stolní hry či sporty). Představte si spíše hravé činnosti dětí, jež se rozběhnou v určité předpřipravené situaci, na základě podnětů, které dětem přineseme.

Tato kniha vám ukáže, jak hry dětí rozehrát, jak vytvořit vhodné prostředí, zajistit potřebné pomůcky a nastolit správnou atmosféru. Navrhne vám, jak můžete s dětmi v těchto situacích mluvit. Zmíní, na co si dát pozor. Představí přínosy, které jednotlivé hry znamenají pro rozvoj dětí.

Vybírali jsme takové hry a činnosti, které lze provozovat při různém počtu dětí a nezávisí pouze na velké dětské skupině. Naším cílem bylo, aby kniha stejně dobře posloužila rodičům, jako i profesionálům – učitelům a lektorům.

Pro členění her v tomto sborníku jsme využili sedm herních principů od Davida Sobela, které popsal ve své knize *Childhood and Nature*. David Sobel vyšel z pozorování dětské hry po celém světě a pojmenoval sedm principů, které se v dětských hrách venku často opakují: dobrodružství, fantazie a představitivost, zvířecí spojenci, mapy a cestičky, malé světy, zvláštní místa a lovci a sběrači.

Na sedmi principech hry od Davida Sobela se nám líbí jejich intuitivnost a návodnost. Každý z nás si je dokáže dobře představit, protože všichni jsme si takto hráli ve svém dětství. Když si tyto různé podoby hry více uvědomíme a rozpomeneme se na ně, umožní nám to nejenom opakovat hry uvedené v této knize, ale také navrhnout nové. A takové hry budou děti bavit, protože budou odpovídat jejich potřebám.

Každému ze sedmi herních principů věnujeme v knize jednu kapitolu. V ní nejprve popíšeme, co vše konkrétní herní princip může zahrnovat, a potom uvedeme několik her, které ho rozvíjejí.

Popis každé hry potom obsahuje přehlednou tabulku shrnující její hlavní parametry: věk a počet účastníků, pomůcky, vhodnou roční dobu, vhodné místo a přehled, co hra u dětí především rozvíjí. Následuje úvod ke hře pro dospělé, návrh, jak hru začít s dětmi, popis, jak při hře postupovat, a tipy, čeho si všímat a na co dát pozor. V závěru téměř každé hry je místo, kam si můžete zaznamenat své vlastní poznámky nebo zkušenosti s aktivitou.

Jednotlivé kapitoly oddělují příběhy lesních školek, které přispěly svými hrami do této knihy. Příběhy názorně ukazují, s jakou motivací lesní školky vznikají a jak důležitá je pro jejich práci příroda. Díky pestrosti přírody a také různému zaměření průvodců vzniká i pestrost vzdělávacích programů těchto lesních školek. Nečekejte proto, že vám hry budou vždy fungovat stejně, jak je zde uvedeno v popisech. Buďte hraví i v tom, jaké hry v přírodě osloví právě vás a k čemu vás inspirují.

Jak se na hry připravit

Všechny uvedené hry jsou dobře přenositelné i mimo kontext lesních školek a může je vyzkoušet v podstatě každý. Na druhou stranu ale tyto hry nemohou dobře fungovat, pokud pro ně nevytvoříme vhodné prostředí. Nemyslíme tím jen vhodné prostředí fyzické, ale především celkový přístup rodiče či vychovatele.

Téma vhodného prostředí a přístupu je složité a vydalo by na samostatnou publikaci. Zde nemáme prostor jít příliš do hloubky. S plným vědomím toho, že stručné „kuchařky“ mohou být zrádné, shrnujeme několik rad, jak příhodně prostředí pro hru dětí vytvářet:

1. Vždy zajistěte dobrovolnost her. Každé dítě musí mít příležitost si hru zahrát, ale také si ji nezahrát, pokud nechce. Děti jsou různé, některé se do her vrhají po hlavě, další opatrně a postupně a jiné se raději učí tím, že zůstávají pozorovateli. Mění se i nálady dětí a je v pořádku, pokud někdy na hru mají chuť a jindy zase ne. Nikdy do her děti nenutěte.

2. Naslouchejte dětem a jejich potřebám. Přistupujte k dětem s úctou. Neříkejte jim věci a nemluvte s nimi tónem, jak byste sami nechtěli, aby se někdo choval k vám. To zdaleka neznamená, že byste měli děti ve všem poslouchat a všechno jim povolit. Jste pro dítě oporou, která ví, kde jsou zdravé hranice možného. Ale zkuste jim naslouchat a umožnit jim naplnit jejich potřeby objevování světa (včetně potřeby běhat, křičet, blbnout, lézt na stromy, ušpinit se v blátě, skákat v loužích a tak dále) ve vámi určených, bezpečných a zároveň dostatečně širokých hranicích.

3. Nechávejte průběh hry na dětech. Připravte dětem pro hru pomůcky a pomozte jim se na hru naladit a rozjet ji. Pokud to jde, včas se stáhněte do pozadí a nechte vývoj hry dále na dětech. Pomáhejte jim a podporujte je, jen pokud to potřebují. Rozhodně nebuďte nervózní z toho, že hra probíhá trochu jinak, než je popsáno v této knize. Možná vaše děti vymyslí něco mnohem lepšího. A hlavně to, co vymyslí samy, pro ně bude cennější než náš sebelepší návod.

4. Umožněte dětem zažít výzvy, ale zajistěte bezpečnost.

Děti potřebují překonávat výzvy, díky tomu rostou a učí se novému. Většinou dobře rozeznají, která výzva je pro ně přiměřená a která už přináší nebezpečí. Nastavte si, co je pro vás přijatelné riziko. Pro nás je přijatelné, když se děti v zápalu hry ušpiní a občas se poškrábou nebo mají modřiny. Je nepřijatelné, aby si lámaly nohy, ničily věci nebo si jinak fyzicky či psychicky vážně ubližovaly. Pokud to hrozí, okamžitě zasáhněte.

5. Bud'te vzorem. Na cestě přírodou se můžete sami nechat svést ke hře s přírodními materiály, k prozpěvování písně, k objevování. Řadu činností lze začít bez slovních instrukcí směrem k dětem. Jednoduše začněte a uvidíte, jak se některé děti zvědavě rády přidají. Zvědavost je silný motor hry a poznání, mnohem silnější než naše instrukce. Pokud se některé děti aktivně nezapojují, ale jen pozorují, nenuťte je přijít, dokud to neudělají samy. Pozorovatelem jsme často i my dospělí, jen si to neuvědomujeme. Když jsme v nové situaci, není nám příjemné být hned aktivně vtaženi, rádi se nejprve rozkoukáme. Dovolme to i dětem, pro ně je toho kolem tolik nového.

Hurá do toho

Vzpomínky na společné zážitky v přírodě často patří k těm nesmazatelným. Také je máte – poklady z mládí nebo dospělosti, kdy jste zažili radost, překvapení, zvládnutou překážku. Rádi bychom, aby tato kniha byla inspirací pro vaše výpravy s dětmi ven. Když vás osloví k tomu začít něco nového nebo rozvíjet to, co už s dětmi venku děláte, pak splnila své poslání. Tušíme, že někdy se to neobejde bez zablácených kalhot, mokrých rukavic, zapomenutých pomůcek doma nebo v lese. To vše ale patří k životu a děti si i z těchto chvil odnášejí drahocenné zážitky a zkušenosti – a to i proto, že při nich budou s vámi.

Jsme přesvědčeni, že je v moci každého rodiče a každého učitele v mateřské škole stát se dětem dobrým průvodcem na jejich cestě objevování sebe samých, světa přírody a své sounáležitosti s ostatními. Jsme přesvědčeni, že hraní v přírodě přinese plnější a radostnější život nejenom vašim dětem, ale i vám, dospělým. Jsme přesvědčeni, že kdybychom si všichni jen o trochu více hráli, svět by se stal lepším. Bez nadsázky.

Stačí začít. Klidně s málem. Tak hurá do toho.

Tereza Valkounová a Petr Daniš, editoři knihy

DOBRODRUŽSTVÍ

Děti milují dobrodružství. Potřebují ho. A k dobrodružství patří pohyb. Pár generací života v pohodlí ještě nestihlo změnit to, s čím rostoucí tělo malého dítěte počítá. Je připraveno na to, že bude venku v prostředí lovců a sběračů objevovat svět. Stačí chvílku pozorovat dítě předškolního věku, jak dlouho vydrží být pasivní. Sotva několik vteřin? Budiž nám dospělým úlevou, že děti nás svojí potřebou dobrodružství, pohybu a objevování tajemství světa nechtějí zlobit. Chtějí se učit a to obvykle pro ně chceme také. Aktivita s prvky dobrodružství mohou tyto zájmy dětí a dospělých lehce propojit.

Pohyb a objevování jsou důležitými podmínkami dobrodružné výpravy nebo hry. Dalším vodítkem pro naplnění podstaty dobrodružství nám může být náš malebný český jazyk: dobro-družství znamená, že se družíme v dobrém. V „dobro-družství“ je malý předškolák málokdy sám, a když ano, potřebuje cítit, že mu někdo další tvoří bezpečný prostor. Aktivita tak dávají velký prostor pro zážitky s kamarády, na které pak děti ještě dlouho vzpomínají. Někdy přijde na řadu soutěžení, častěji je ale dobrodružství o tom, že každý je v něčem dobrý a spolu překonáme všechny překážky a výzvy.

Klíčem k tomu, aby děti dobrodružství přilákalo, je výzva. Právě tady se potkává snaha dospělých „učit dítě“ a dětská potřeba „učit se“. Největším uměním je najít to, co bude pro věk a dovednosti dítěte nebo skupiny dětí nové, nesnadné nebo záhadné. Nesmíme to ale přepísknout, aby výzva nebyla tak náročná nebo nesrozumitelná, že dítě odradí. Hledáme v pomyslném prostoru mezi známým (tedy nudným) a příliš náročným (tedy nebezpečným). Někdy je proto nejlepší, když si výzvu najdou děti samy. Ony to tak jako tak dělají. Venku je k tomu příležitostí mnoho. A tak stačí dobře je pozorovat a navázat na jejich vlastní hry nebo otázky. Jdou děti podél potoka a baví je přeskakovat ho? Můžeme si na druhý den dát výzvu, kam až ten potok vede. Jak dlouho nám bude trvat cesta na jeho konec nebo začátek? Překonáme všechny kmeny stromů a balvany v cestě? Nezapadneme do močálu? Co bude na jeho konci nebo začátku? Můžeme přidat i prvek fantazie, které bude věnována

samostatná kapitola v této knížce. Potkáme cestou vodníka nebo vílu? Kde je jejich obydlí?

Hry plné dobrodružství s sebou přirozeně nesou nějaké riziko. Jsme přesvědčeni, že děti se mají učit, jak s rizikem pracovat, ne se mu vyhýbat. Příkladem je výroba ekopodpalovačů – činnost, která seznamuje s elementem ohně, kde je velmi podstatná role dospělého. Hry lesní trojboj a pavoučí kořist podporují děti v pohybu, kterého se jim v současné době dostává čím dál méně. Úvodní hra se zvědavou holí je začátkem dlouhého dobrodružství, které se může odehrávat při každé výpravě přírodou.

Zvědavá hůl

Inspirace z lesní školky v Berlíně

VĚK DĚTÍ	2–10 LET
POČET DĚTÍ	1–20
POMŮCKY	NEOPRACOVANÉ HOLE RŮZNÉ DÉLKY, NOŽE, BAREVNÉ BAVLNKY, PŘÍPÍNÁČKY, PASTELKY
ROČNÍ DOBA	JAKÁKOLI
MÍSTO	OTEVŘENÁ KRAJINA, CESTY, LESNÍ CESTY
CO AKTIVITA ROZVÍJÍ	KOORDINACI TĚLA, JEMNOU MOTORIKU, POZORNOST, PAMĚŤ, ORIENTACI, BEZPEČNOST (ZACHÁZENÍ S KLACKY A NOŽI)

dospělí

Zkuste zavřít oči a představit si tuláka. Jak vypadá? Co má na sobě a co s sebou? Asi většina z nás si představí skromně oblečeného člověka s batohem a holí. Hůl nemá proto, že je zraněný. Má ji jako svou oporu, svého parťáka na osamělé cestě. Možná už ji má dlouho a připojil k ní drobnosti, které se mu připlety do cesty. Jdou spolu krajinou, dál a dál, sbírají zářezy zkušeností, dotýkají se země, bláta i prachu, s pohledem vzhůru do korun stromů, do hvězdného nebe. Tohle společné dobrodružství nikdy nekončí.

děti

„Podívejte, to je ale parádní klacek! Co by z něho mohlo být? Je docela dlouhý a silný, můžu se o něj dobře opřít. Zkusím si ho trochu opracovat, možná si ho i ozdobím, mám tu zrovna pár barevných bavlnek, aspoň si ho poznám. Až to dodělám, vezmu ho s sebou na cestu. [Sedím a začínám vyřezávat]. Třeba se s ním dostanu někam, kde jsme ještě nebyli. Třeba do té rokle, kde to tak klouže, když je bláto. Můj děda měl taky takový, byla to vlastně hůl. Nosil ji, když šel na delší cestu. Jednou jsme spolu takhle šli lesem a museli jsme se brodit přes potok, protože za ním bylo pole s kukuřicemi – a na nich jsme si pěkně pochutnali. S tou holí šlo brodění potoka mnohem lépe. Prostě jsme se takhle opřeli a hop, už jsme byli na druhé straně.“

postup

Zvědavá hůl může vzniknout nejprve jako tvůrčí činnost – připravíme větve, nářadí a výtvarný materiál a tvoříme s dětmi. Po ozdobení se vydává na cestu. Nebo (a to se stává v „neuklizeném“ lese dost často) ji děti najdou. Často stačí, když si dospělý najde venku svou hůl a jde s ní. Děti se rády učí nápodobou.

Jakmile děti, které chtějí, mají svou hůl, začne vyprávění (viz úvod pro děti). To se nejlépe hodí ke svačině, k ohni nebo při čekání na zastávce.

pozor

Mnoho dětí má dnes málo příležitostí hrát si s klacky a větvemi. Někdy to mají dokonce zakázáno z obavy o jejich bezpečí. V lesních školkách k riziku přistupujeme tak, že je bezpečnější se s ním naučit zacházet než se mu vyhýbat a nenaučit se nic z toho, co je s rizikovou situací spojeno (např. bezpečný postup). Hůl dává obyčejnému klacku funkci, která určuje pravidla jeho používání – jako opora, prodloužená ruka, když někam nedosáhneme. Není to zbraň nebo meč.

Podobné je to s používáním nožů nebo jiných ostrých nástrojů. Asi bychom nechtěli, aby se děti celý život nože bály a nenaučily se s ním bezpečně zacházet. Jak se to ale mohou naučit, když jim k tomu neposkytneme příležitost, vzor a oporu už v dětství?

Při tvoření s použitím ostrých nástrojů sedíme a dbáme na bezpečnou vzdálenost mezi dětmi. Lze mít omezený počet nástrojů, který jasně určí, že pracuje jen malá, přehledná skupina dětí.

shrnutí

Hůl může dobře sloužit k vyprávění příběhů po dokončené cestě. Během vyprávění namotáváme na hůl barevnou bavlnku nebo připevňujeme nálezy z výpravy. Zkuste to týden. Kolik příběhů zažije zvědavá hůl?

Ekopodpalovače

LMŠ Na dvorečku, Lety u Dobřichovic

VĚK DĚTÍ	4–99 LET (ZAPOJENÍ I DOSPĚLÝCH) SBĚR SUROVIN ZVLÁDAJÍ I MLADŠÍ DĚTI, ZAMOTÁVÁNÍ SVITKŮ JE SPÍŠE PRO PŘEDŠKOLÁKY
POČET DĚTÍ	1–15 (ZÁLEŽÍ NA SAMOSTATNOSTI DĚTÍ)
POMŮCKY	CHVOJÍ, BŘEZOVÁ KŮRA, PROVÁZEK Z PŘÍRODNÍHO MATERIÁLU, NÁDOBA NA PRYSKYŘICI (IDEÁLNĚ ZRECYKLUJEME PLECHOVKU, KTEROU JE MOŽNÉ POSTAVIT NA KAMNA NEBO NA KRAJ OHNIŠTĚ A VE KTERÉ BUDE MOŽNÉ ROZTAVIT SMŮLU)
ROČNÍ DOBA	JAKÁKOLI
MÍSTO	LES, U OHNIŠTĚ ČI KAMEN
CO AKTIVITA ROZVÍJÍ	ZNALOSTI, JAKÉ MATERIÁLY HOŘÍ NEJLÉPE, POZORNOST, SPOLUPRÁCI, PRAKTICKOU ČINNOST, JEMNOU MOTORIKU

dospělí

Výroba podpalovačů ohně nám ušetří několik minut rozdělávání ohně v chladném počasí nebo vlhkém prostředí. Připomíná, že rozdělát oheň je umění. A pokud jsme s dětmi často venku, je skvělé posedět si u ohně. Výroba podpalovačů možná nevypadá jako hra, protože větší část činnosti spočívá na dospělých. Pozorování dospělých je ovšem důležitý základ pro budoucí zkušenosti dětí. Navíc se děti učí dobře odlišovat, co u ohně dělá dospělý a co smí dělat dítě.

děti

„Prší, sněží a my bychom se rádi ohřáli u ohýnku – ale dřevo nám v lese navlhlo. Pojdme si vyrobit podpalováčky, aby nám to dobře hořelo.“

postup

Nejprve je třeba vyrazit na sběr surovin. Do toho se děti velmi rády zapojí.

Potřebujeme v lese najít:

- suché chvojí z jehličnatých stromů, které je dobré nalámat na klacíky velikosti sirky;
- březovou kůru;
- pryskyřici, kterou budeme shromažďovat do plechovky.

Suché chvojí vezmeme do hrsti, obalíme je březovou kůrou a svitek upevníme provázkem z přírodního materiálu. Těchto chomáčků uděláme několik. To zvládnou už děti starší pěti let.

Na kamnech (bezpečnější varianta) nebo v ohništi roztavíme pryskyřici v plechovce. Tuto činnost zásadně dělá dospělý. Jednotlivé připravené svitky pak namáčíme do pryskyřice a necháváme zaschnout například na nějakém kameni.

Po zaschnutí pryskyřice můžeme podpalováčky hned začít používat.

pozor

Při sběru pryskyřice je třeba dbát na to, abychom nepoškodili strom, ze kterého smůlu odebíráme. Velký pozor je potřeba dávat v momentě, kdy rozehříváme smůlu na otevřeném ohni. Je opravdu velmi hořlavá a občas prská. Rozehřívát ji přímo v ohništi raději nedoporučujeme.

shrnutí

Je radost používat vlastnoručně vyrobené podpalováčky při rozdělávání ohně. Nejen že urychlí rozhoření ohně, ale také krásně voní.

